

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Смачило В.В., Дюжова Т.О.

Харківський національний університет будівництва та архітектури

У статті проведено аналіз нормативно-правової бази, що регулює питання з гендерної рівності. Виокремлено проблеми з гендерної тематики, які існують на сучасному етапі. Приділено увагу питанням рівноправного партнерства обох статей. Зроблено висновок, що розвиток будь-якого громадянського суспільства та безпека держави в цілому залежать, зокрема, від того, наскільки будуть забезпечені рівні можливості чоловіків і жінок.

Ключові слова: гендер, гендерна рівність, гендерні дослідження, забезпечення рівних прав і обов'язків.

Постановка проблеми. Проблематика гендерної рівності/нерівності набуває популярності в Україні, а у світі є досить актуальною. Цей напрямок досліджень відповідає Цілям сталого розвитку, що прийняті ООН в 2015 р., а саме: цілі під номером п'ять, яка присвячена забезпеченню гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток. Так як вказані цілі розміщені за пріоритетністю, то можна сказати, що гендерна нерівність є актуальною проблемою у всьому світі. І це не дивно, адже дискусії, щодо рівності прав обох статей ведуться вже не одне століття. Історично так склалося, що в усіх суспільствах і культурно-історичних епохах домінувала аксіома про нерівність статей, про обов'язкове підпорядкування жінки особі чоловічої статі. При цьому, нерівність охоплювала та продовжує охоплювати всі сфери суспільного життя – політико-правову, виробничу, культурно-освітню та сімейно-родинну. Так як Україна приєдналася до попереднього програмного документу ООН «Цілі Тисячоліття», прийнявши «Цілі розвитку тисячоліття. Україна 2000–2015», де було визначено 7 цілей, 15 завдань та 33 показників, за якими наша держава досягла певних прогресивних змін, про що було вказано у звіті 2015 р. [1].

За цілями сталого розвитку 2016–2020 рр. в Україні проводиться робота, до якої залучено понад 800 фахівців у відповідних сферах, з метою їх адаптивної інклюзії до українських реалій. Результатом цієї праці стала національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка підготовлена Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, в якій окреслено орієнтовні напрямки впровадження нашої державою ЦСР [2].

Все вищевказане й обумовило актуальність даного дослідження, його своєчасність та необхідність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метою сучасних гендерних досліджень є розгляд та порівняльний аналіз моделей гендерних взаємовідносин. Сучасні міжнародні гендерні дослідження спрямовані на такі сфери

суспільного життя індивіда, як: професійна діяльність та кар'єра, сім'я та міжстатеві зв'язки, гендерні стереотипи та подолання дискримінації. Науковці здійснюють пошук шляхів поглибленого вивчення та розуміння того, як гендер взаємодіє з іншими поняттями, як змінюються гендерні форми у взаємозв'язку з соціальними та економічними трансформаціями, як гендерні стосунки відтворюються і видозмінюються в історичній ретроспективі в різних регіонах. Слід відмітити, що дослідження гендерних відносин вже стало невід'ємною частиною багатьох соціальних та гуманітарних наук, зокрема, соціології та психології, економіки та юриспруденції, філософії та політології. У сучасному світі серед науковців, громадян, громадських активістів все частіше постає питання гендерної рівності чоловіків та жінок. Дана проблематика є актуальною для науковців багатьох сфер – психологів, політологів, соціологів, економістів, юристів.

Питаннями гендерної рівності в Україні займаються такі науковці як О.М. Вовченко, Н.В. Лавриненко, Т.М. Мельник, Л.С. Кобелянська, Н.В. Максименко та інші. Вченими досліджуються проблеми становлення та дотримання гендерної рівності на всіх етапах розвитку українського суспільства. Ними порушено ряд наукових проблем з питань гендерної рівності та пропонуються шляхи їх вирішення.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не применшуючи значення праць вищевказаних науковців дана проблема досягнення рівності в суспільстві, особливо в гендерному розрізі, потребує подальшого дослідження. Це пов'язано із високими темпами глобалізації суспільства та його стрімким розвитком, що вимагає постійного оновлення правового поля у відповідності до світових тенденцій.

Формулювання цілей статті. Головною метою цієї статті є здійснення аналізу міжнародного базису та нормативно-правової бази України, що регулює питання з гендерної рівності.

Виклад основного матеріалу. У міжнародній та вітчизняній науці початок ХХІ ст. характеризується підвищеною зацікавленістю до

поняття «гендер» та активізуються дослідження з гендерних питань. Зупиняючись на понятійно-категоріальному апараті в цій сфері, слід зауважити, що не можна ототожнювати поняття «стать» та «гендер», бо «гендер» є соціальним конструктом, а «стать» – біологічним.

Досить часто поняття «гендерних досліджень» науковці асоціюють із процесом «дослідження жіночих проблем» та таким явищем як «фемінізм», що не є коректним. Адже об'єктом гендерних досліджень виступає весь спектр соціальних взаємодій між обома статями, а не окремо жінка чи чоловік. Предметом гендерного аналізу є обидві статі, їх стосунки між собою, їх взаємозв'язки і взаємодетермінації з соціальними системами різних рівнів, соціальні, психологічні та економічні чинники взаємовідносин.

До базових понять в цій царині відноситься й категорія гендерна рівність, яка розуміється як універсальний принцип у галузі прав людини. Зміст цього поняття включає відсутність привілеїв за статтю, заборону дискримінації, а також свободу вибору, розвитку, пошуку кожної особистості [3].

На думку Т. Мельник, гендерна рівність – універсальний принцип у галузі прав людини. Зміст цього поняття включає відсутність привілеїв за статтю, заборону дискримінації, а також свободу вибору, розвитку, пошуку кожної особистості. Авторка вважає, що рівність жінок і чоловіків передбачає: рівність у правах; рівність у свободах; рівність у обов'язках; рівність у відповідальності; рівність у можливостях; рівний доступ жінок і чоловіків до процесу прийняття рішень та розподілу ресурсів [4]. Нею відстоюється слушна думка про те, що гендерної рівності можна досягти тоді, коли жінки і чоловіки мають рівні права, можливості, відповідальність та обов'язки.

Розглянемо правове поле становлення гендерної рівності в світі в цілому та в Україні. Увага до гендерних проблем у їх сучасному розумінні посилилася у ХХІ столітті. В питаннях забезпечення рівних умов для розвитку чоловіків і жінок відбулося дуже багато прогресивних змін, і не лише в світі, а й в Україні.

До ХХ ст. законодавство практично всіх країн світу закріплювало панівне становище чоловіка в сім'ї, нерівність майнових прав жінок. Їхні батьки часто вирішували за доньку, з ким їй одружуватися. Після шлюбу для жінок фактично наставала «громадянська смерть» – вони не мали права на власну фі-

нансову незалежність, не ставали власницями майна, не могли самостійно отримати паспорт та обрати місце свого проживання.

На зміну суспільного становища жінок в різний період часу впливали різні чинники: революції, війни, зміни форм і способів виробництва, сфери послуг і управління, поширення нових ідей у політико-правовій сфері, в системі освіти і виховання. Упродовж ХХ ст. відбувся розвиток гендерних відносин, рис. 1.

Міжнародна спільнота постійно відслідковує стан справ із питань дотримання рівних прав і можливостей. Питання гендерної рівності включено до міжнародних звітів. Це свідчить про цінність поняття гендерної рівності. Розроблено індекс із гендерної рівності (Gender Equality Index), який є важливим компонентом щорічного міжнародного Звіту з людського розвитку Програми розвитку ООН (UNDP Human Development Report). Станом на 2015 рік Україна посідає 81 місце за рівнем розвитку людського потенціалу.

У міжнародному звіті Рівня свободи у світі (Freedom in the World, Freedom House) теж є розділ про «особисту автономію та індивідуальні права». Україну 2016 року названо в ньому «частково вільною» країною із значенням 3 (при максимумі – 7), що свідчить про те, що в Україні існують проблеми із забезпеченням гендерної рівності. В той же час, відповідно до Конституції: «Гендерна дискримінація забороняється», але урядовці демонструють мало

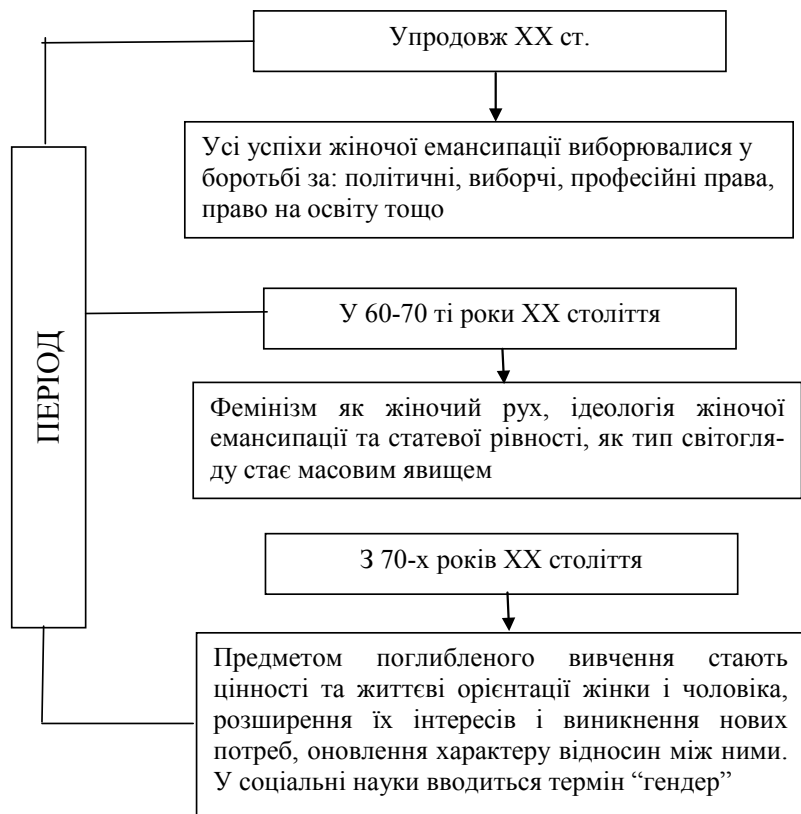

Рис. 1. Розвиток гендерних відносин

Джерело: розроблено авторами на основі [5]

інтересу чи розуміння проблеми. Правозахисні організації скаржаться, що роботодавці відкрито дискримінують за ознаками статі, зовнішності та віку» [6].

Звичайно, проблематикою гендерної рівності опікується ООН та її структурний орган Міжнародна організація праці (МОП). У 1980 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.). Сторони домовилися прикласти максимум зусиль для зміни соціальної та культурної моделі поведінки чоловіків та жінок. Метою яких є викорінення забобонів, звичаїв та всіх інших проявів, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності чи зверхності однієї із статей по відношенню до іншої.

На Четвертій всесвітній конференції ООН зі становища жінок (вересень 1995 р., м. Бейджін), були прийняті методологічно важливі документи: Декларація та Платформи дій зі стратегічною програмою утвердження гендерної рівності. Внаслідок цього активізувався гендерний рух в Україні та почали проводитися гендерні дослідження.

Конституція України забезпечує рівні громадянські права і свободи чоловіків та жінок. В Україні на рівні законодавства забезпечується принцип рівноправ'я статей у здобутті освіти, професії, охороні здоров'я.

Слід відмітити, що в ст. 24 Конституції України закріплено, що всі громадяни рівні, незалежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Аналогічні засади закладено у Загальній декларації прав людини, яка прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 року.

Україна ратифікувала низку міжнародних документів, які стосуються забезпечення гендерної рівності: Цілі Розвитку Тисячоліття, Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; Конвенція № 111 про дискримінацію у сфері праці і занять; Конвенція про захист прав і основних свобод людини; Міжнародний пакт про економічні, соціальні права [7].

Запровадження політики гендерної рівності стає в Україні однією із важливих передумов розбудови громадянського суспільства. Невипадково, що однією із цілей розвитку тисячоліття, підтверджених Україною, є сприяння гендерній рівності та надання більше повноважень жінкам. Україна стала однією з країн – членів ООН, яка зобов'язалася забезпечити рівність чоловіків і жінок до 2015 року. На сьогодні цей термін відтерміновано до 2021 року. Згідно із зобов'язаннями Україна планувала до 2015 року забезпечити гендерне співвідношення на рівні не менше 30% частки жіночої статі у представницьких органах влади і на

вищих щаблях вертикалі влади, скоротити наполовину розрив у доходах жінок і чоловіків. Проте, поки що взяті на себе зобов'язання не виконано в жодному із перелічених напрямків

Ще до появи цілей тисячоліття та цілей сталого розвитку Україною було прийнято ряд чинних державних документів, а саме: Указ Президента від 25.04.2001 р. «Про підвищення соціального статусу жінок в Україні» [8]; Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (8.09.2005 р.).

В Україні гендерні питання регулюються також Політичною декларацією й підсумковим документом «Подальші заходи й ініціативи щодо здійснення пенсійної декларації і Платформи дій», прийнятим на Спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН з порядком денним «Жінки у 2000 році: рівність між жінками і чоловіками. Розвиток і мир у XXI столітті».

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» набув чинності з 1 січня 2006 року. Основною метою цього закону є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією та законами України.

Статтею 1 цього закону визначена термінологія, яка зображена на рис. 2 [9].

В тому ж законодавчому акті визначені напрямки державної політики в цій сфері (рис. 3)

Проте рівність прав жінок і чоловіків, задекларована багатьма вітчизняними юридичними документами, розходиться із можливістю їх реалізації в практичній площині: у політиці, освіті, економіці, культурній та соціальній сферах, у повсякденному житті.

На суспільному рівні задекларовані права та можливості особистості, незалежно від статі, реально не дотримуються. Упереджене ставлення чоловіків щодо жінок й гендерна дискримінація продовжується. Не можна обійти поза увагою той факт, що жінки та чоловіки все ж таки мають неоднаковий доступ до соціальних статусів, розподілу ресурсів, різного роду привілеїв, престижу та влади. Як наслідок українське суспільство постійно втрачає значний потенціал для власного розвитку та обмежує можливості для самореалізації.

Вважаємо, що формування і реалізація комплексної політики забезпечення гендерної рівності в суспільстві повинно здійснюватися як на державному, так і на регіональному рівнях. Так, на рівні держави доцільно розробити загальні положення програми, провести експертизу вітчизняного нормативно-правового поля на відповідність європейським прин-

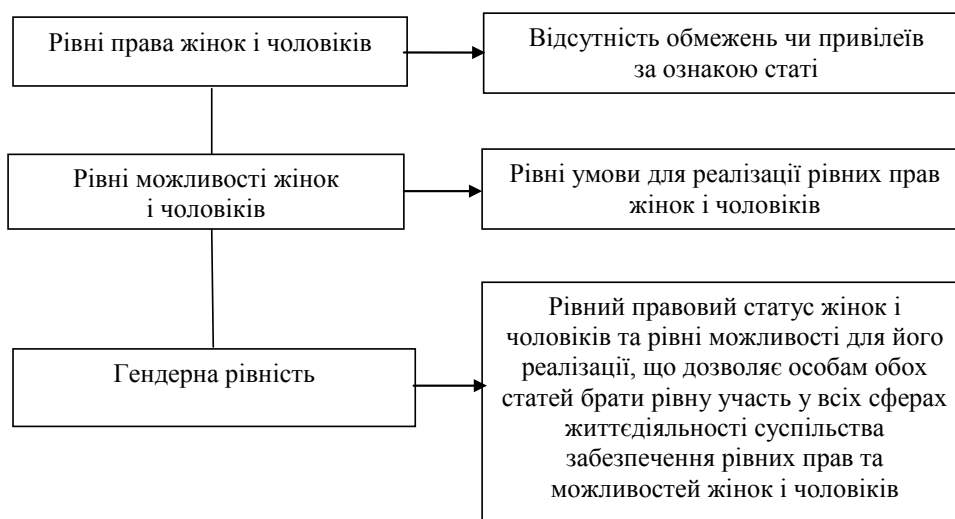

Рис. 2. Визначення термінів в сфері гендерної рівності

Джерело: розроблено авторами на основі [9]

Рис. 3. Основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Джерело: розроблено авторами на основі [9]

ципам в сфері гендерної рівності та можливості забезпечення імплементації провідних міжнародних практик в цій сфері в українські реалії; здійснити адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, запропонувати заходи, спрямовані на підвищення гендерної культури населення України та проведення освітніх заходів в сфері гендерної рівності, які були б націлені на руйнування гендерних стереотипів сфері праці; створити окремі програми з протидії дис-

кримінації жінок на ринку праці. На рівні регіону чи міста, в рамках децентралізаційних процесів, доступно формування і реалізація регіональної політики забезпечення гендерної рівності, формування концепції гендероорієнтованого міста (приклад – м. Харків, в якому діє Координаційна рада з гендерної політики та розроблено Комплексну програму реалізації гендерної та сімейної політики в Харкові на 2018–2021 роки, яка складається з семи основних розділів [10].

Висновки і пропозиції. На сьогодні, розвиток будь-якого громадянського суспільства, безпека держави залежать, зокрема, від того наскільки будуть забезпечені рівні можливості чоловіків і жінок. Політика держави може бути якісно сформована, реалізована та втілена в життя громадян лише за тієї умови, коли її формують представники обох статей. Лише така політика реально відповідатиме потребам усіх категорій громадян.

Аналіз нормативно-правових актів показує, що законодавство України містить дефініції гендерного спрямування. Регулювання питань гендерної рівності в країні забезпечується низкою нормативно-правових актів, норми яких не завжди мають відповідну реалізацію. Громадянське суспільство сьогодні потребує нових знань з гендерної тематики через проведення відповідних навчань. Особливо це стосується чоловіків. За рахунок Міжнародних програм та проектів,

що діють в Україні вже є можливість безкоштовного навчання чоловіків і жінок з цих питань. Проте, на державному рівні слід проводити гендерні дослідження, гендерні експертизи всіх законів та підзаконних актів. Проводити інформаційні кампанії з гендерних питань серед населення. Всі ці заходи в підсумку призведуть до впровадження гендерної рівності та рівноправного партнерства в українському суспільстві.

На підставі вище викладеного, можна зробити загальний висновок, що розвиток українського суспільства залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів. На цей процес впливає розвиток науки в країні, національне законодавство, внутрішня та зовнішня політика держави. При цьому, суспільство може повністю реалізувати свій потенціал, коли жінки та чоловіки у повній мірі беруть участь у якості рівноправних партнерів у своїх сім'ях, на робочих місцях і у громадах.

Список літератури:

1. Цілі Сталого розвитку в Україні // Офіційний сайт ООН в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.
2. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна» // Офіційний сайт ООН в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.
3. Гендерна абетка для українських медіа. Видання друге / Котова-Олійник С., Стельмах Б., Ярош О.: посібник / Софія Котова-Олійник, Богдана Стельмах, Оксана Ярош. – Луцьк: Волинська мистецька агенція «Терен», 2017. – 108 с.
4. Мельник Т., Кобелянська Л. 50/50: Сучасне гендерне мислення: Словник / Т. Мельник, Л. Кобелянська. – К.: К.І.С., 2005. – 280 с. – С. 123.
5. Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 18.12.1979 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_207.
6. Freedom in the World 2016. Freedom House, about Ukraine // <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/ukraine#U9tj6PmSwbQ> (станом на 20.11.2016).
7. Максименко Н.В. Гендерна рівність: проблеми становлення та дотримання / Н.В. Максименко // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 551–556 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11mnvctd.pdf>.
8. Про підвищення соціального статусу жінок в Україні: Указ Президента України від 25.04.2001 № 283/2001 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/283/2001>.
9. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.
10. У міськраді обговорили ініціативи в сфері гендерної рівності та запобігання насильству в сім'ї на 2018 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-miskradi-obgovorili-initsiativi-v-sferi-gendernoi-rivnosti-ta-zapobigannya-nasilstvu-v-simi-na-2018-rik-37451.html>.

Смачило В.В., Дюжова Т.О.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры

ГЕНДЕРНОЕ РАВЕНСТВО И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация

В статье исследовано понятие гендерного равенства и его влияния на развитие гражданского общества. Проведен анализ нормативно-правовой базы, регулирующей вопросы гендерного равенства в Украине. Выделено гендерные проблемы, существующие на современном этапе. Обращено внимание на вопросы равноправного партнерства мужчин и женщин. Сделан вывод о том, что развитие любого гражданского общества и безопасность государства зависят от того, насколько будут обеспечены равные возможности мужчин и женщин.

Ключевые слова: гендер, гендерное равенство, гендерные исследования, обеспечение равных прав и возможностей.

Smachylo V.V., Duzhova T.A.

Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

GENDER EQUALITY AND ITS EFFECT ON CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT

Summary

The article is devoted to the concept of gender equality and its impact on the development of civil society. An analysis of the regulatory framework governing gender equality issues in Ukraine was conducted. The current gender problems were singled out. The attention has been paid to the issue of equal partnership of men and women. It is concluded that the development of any civil society and the security of the state depend, in particular, on how equal opportunities for men and women will be ensured.

Keywords: gender, gender equality, gender studies, equal rights and responsibilities.